

kan opleveren. Na dit alles vraagt de lezer zich wel af waarin dan het typisch eigene van het Noorden gezocht moet worden. Hadden beoefenaars van de mentaliteitsgeschiedenis, de *psychologie collective* en de historische antropologie misschien meer licht kunnen verschaffen?

Van de overige studies komen die van O. Vries over de zestiende-eeuwse financiële ambtenaar Gerrit van Loo en die van H. Boels over de strijd tussen federalisten en unitarissen over het Reglement voor de Nationale Vergadering van 1795/1796 het dichtst bij het thema van het symposium. De andere bijdragen staan op zichzelf. E. H. Waterbolk en J. Kingma dragen studies bij over de geschiedschrijvers Everhard van Reyd en Ubbo Emmius. H. Gras gaat in discussie met H. van den Eerenbeemt over de motieven achter de veranderingen in de Drentse armenzorg en A. H. Huussen behandelt een verwant onderwerp, de Maatschappij van Weldadigheid. In verband met de achteruitgang van het veenderijbedrijf onderzoekt M. A. W. Gerding de invloed van de turfaccijns, 1834-1864. Twee artikelen zijn gewijd aan vader en zoon Huizinga. K. van Berkel beschrijft hoe de Groningse hoogleraar in de fysiologie Dirk Huizinga zich ook verdienstelijk maakte als redacteur van het populair-wetenschappelijke weekblad *Isis*, 1872-1875, dat het nieuwe darwinistische wereldbeeld in bredere kring bekend maakte. De voorgeschiedenis van de Groningse hoogleraarsbenoeming van Dirks beroemde zoon Johan wordt door W. E. Krul uit de doeken gedaan. Hij laat zien dat niet alleen persoonlijke invloeden maar ook wetenschappelijke verschillen van inzicht een rol bij de benoeming hebben gespeeld. Buist heeft zelf met de tekst van zijn afscheidscollege de laatste bijdrage aan de bundel geleverd. Hij toont aan hoe de Groningse letterenfaculteit die nog jaren na de tweede wereldoorlog met een chronisch tekort aan studenten kampte, nieuw leven kreeg toegevoerd door na veel tegenspartelen haar deuren te openen voor mo-studenten. Dat hij daar zelf een actieve rol in heeft gespeeld wist de lezer al uit de biografische schets.

N. A. Bootsma

L. J. Engels, e. a., ed., *Bibliotheek, wetenschap en cultuur. Opstellen aangeboden aan mr. W. R. H. Koops bij zijn afscheid als bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Groningen* (Groningen: Universiteitsbibliotheek, 1990, 613 blz., ISBN 90 367 0209 7).

Een kwart eeuw bibliothecarisschap aan een grote universiteit is een fraai afscheidsgeschenk waard. De bundel die W. R. H. Koops is aangeboden is zeer fraai. De 42 artikelen zijn verdeeld over drie onderdelen: 'wetenschappelijke bibliotheken en informatievoorziening', 'cultureel erfgoed in bibliotheekcollecties' en 'boek, wetenschap en cultuur in Groningen'. In het derde deel treft men vooral onderwerpen rakend aan de opbouw van de Groningse universitaire boekerij. Boekproductie, boekverzamelaars, collectievorming en bibliotheekbouw komen aan bod en benadrukken hoe complex de totstandkoming van de huidige collectie is. Het tweede deel belicht (ook) hoe bijzonder individuele elementen binnen die collectie kunnen zijn. Over een moderne druk valt na formele catalogisering misschien niet veel meer op te merken, de oudere boeken hebben zoveel individuele bijzonderheden dat zij elk een verhandeling waard zijn. Een exemplaar van de eerste editie van de werken van Abelard levert in ieder geval een drukgeschiedenis van 24 pagina's op.

Hoe boeiend deze toelichtingen op het stapvoetse verleden van het bibliotheekwezen ook zijn, de (minder toegankelijke) bijdragen in het eerste deel over de stormachtige ontwikkelingen in de moderne bibliotheek geven een breder geschiedbeeld. Er blijkt sprake te zijn van een wereldwijde 'informatie-explosie': er zijn in de laatste vijftien jaar meer publikaties verschenen

dan in alle eeuwen ervoor, en dat aanbod verdubbelt zich nog eens iedere vijfjaar. Behalve dat bibliotheken moeten weten om te gaan met dat geëxplodeerde aanbod blijkt ook de vraag naar informatie sterk te stijgen. De mogelijkheden van wetenschappelijke bibliotheken om te bemiddelen tussen die twee groeiende grootheden nemen tegelijk af want de kosten van aanschaf, verwerking en opslag van informatiemedia zijn de laatste tien jaar verdubbeld, terwijl de beschikbare budgetten daartoe zeker geen gelijke tred hebben gehouden. Echter, zelfs als de aanschafbudgetten onbeperkt waren zou het gevolg van de informatie-explosie voor bibliotheken toch zijn dat zij zeer snel uit hun magazijnen barsten en toch hun bezit niet goed beschikbaar zouden kunnen stellen aan de geïnteresseerden. Een Duits rapport in deze raadt aan zeer selectief alleen datgene uit de informatiestroom op te nemen dat voor de doelgroep van belang is en uit de bestaande collectie te verwijderen wat overmatig is: studiegidsen, telefoonboeken en zoveelste exemplaren van studentenedities. Ter verdere verlichting zou infrequent geraadpleegd materiaal ondergebracht moeten worden in regionale depots, zodat andere instellingen die tijdschriften zouden kunnen opruimen. Deze oplossingen kunnen echter alleen bestaan binnen een veel radicalere overkoepelende oplossing: toepassing van de mogelijkheden van automatisering en netwerkvorming. Zodra iedere bibliotheek volgens dezelfde normen werkt hoeft ieder boek maar eenmaal gecatalogiseerd en opgeslagen in een nationale database te worden om voor elke instelling beschikbaar te zijn. Als in die database zichtbaar is welk boek of tijdschrift zich waar bevindt kunnen ook de verzamelterreinen enigszins verdeeld worden, mits iedere publikatie snel ter beschikking van een andere instelling kan worden gesteld. Zo moet het technisch mogelijk worden een gevraagd tijdschriftartikel binnen 48 uur bij een gebruiker van een andere instelling te hebben. Ook voor het eventueel afstoten of niet opnemen van materiaal is het van belang dat snel *on-line* kan worden gecontroleerd in welke andere bibliotheek een exemplaar bewaard wordt voor het nageslacht of dat er geen andere exemplaren voorhanden zijn. Voorwaarde is dan wel dat alle instellingen hun oude kaartcatalogi hebben omgezet in een computercatalogus. Waarnemingen in de Verenigde Staten maken duidelijk dat dat vooral voor omvangrijke oude collecties eigenlijk een karwei is waar geen beginnen aan is. Hopelijk bieden in Nederland gezamenlijke retro-inspanningen meer perspectief (samen met internationale uitwisselingen van banden met titelbeschrijvingen). De catalogisering van oude drukken zal daarbij erg arbeidsintensief zijn, hetgeen moge blijken uit de verschillende artikelen in deel 2 en 3 over dit materiaal. Tegelijk wordt juist voor oude boeken de hoop uitgesproken dat uitgebreide catalogisering bij verschillende instellingen informatie beschikbaar zal maken over herkomst en vroegere eigenaars, iets dat voor boek- en cultuurhistorici een interessante onderzoeksmogelijkheid opent. Ook voor het afstoten van oninteressant lijkende boeken bieden deze afdelingen een mooie kanttekening: een vijfde editie van een schoolboek over Duitse literatuur (1937) blijkt een zeer boeiend tijdsdocument ten aanzien van het doorsijpelen van nationaal-socialistische denkbeelden in Nederland.

Als met alle zakelijke samenwerkende automatiseringsinspanningen het aspect van archivering en het bijzondere van collecties niet over het hoofd wordt gezien kan Nederland dus uitzien naar een nationale bibliografische databank die voor onderzoekers mogelijkheden biedt die niet eerder beschikbaar waren, en die de snelheid en efficiency van onderzoek belangrijk kan verbeteren. De automatisering biedt bibliotheken ook de mogelijkheid meer service te verlenen aan degenen die om informatie komen en (daardoor) het maatschappelijk belang van de wetenschappelijke collecties in Nederland te onderstrepen. Dat vergt echter nog wel wat inspanning en samenwerking. Intussen is Koops een bundel aangeboden die iedere historicus en boekenliefhebber in zijn eigen belang zou moeten inzien. Waarschijnlijk zijn alleen voor de

vertrekkende bibliothecaris alle bijdragen even boeiend, maar het is dan ook zijn fraai verpakte cadeau.

Arjan van Aelst

A. W. Willemsen, e. a., *Koninklijke Bibliotheek en Nederlands bibliotheekbeleid. Verspreide geschriften 1983-1990. Bundel aangeboden aan de auteur bij zijn afscheid als bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek* ('s-Gravenhage: Koninklijke Bibliotheek, 1991, 213 blz., f55,- ISBN90 6259 101 9).

Bij zijn afscheid als bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek in maart 1991 werd A. W. Willemsen een bundel aangeboden, die opent met de weergave van een uitstekend getroffen portret van de hand van Maarten van Dreven. (De pentekening hangt sindsdien naast die van zijn voorganger C. Reedijk in de gallerij van koninklijk bibliothecarissen op de directie-etage van de KB). De bundel wordt ingeleid met een voorwoord van de hand van Reedijk, waarin de levensloop van Willemsen wordt samengevat en waarin tot uiting komt wat hij voor de KB heeft betekend. Er komen dan dertien bijdragen van de hand van Willemsen zelf uit de periode 1983 tot 1990 om vervolgens te sluiten met een bibliografie van zijn geschriften.

Naast een groot aantal titels met betrekking tot het bibliotheekwezen bevat de bibliografie vooral historische onderwerpen. Daarbinnen nemen Vlaanderen en de Nederlands-Vlaamse verhouding een grote plaats in. Na zijn voortreffelijke proefschrift *Het Vlaams nationalisme, 1914-1940* dat hij in 1958 aan de Utrechtse Universiteit verdedigde met Geyl als promotor en waarvan een tweede, herziene druk verscheen in 1969, heeft Willemsen zich dan ook op velerlei wijze met de geschiedenis van de Vlaamse Beweging en de Vlaamse cultuur beziggehouden.

Willemsens geschriften op het terrein van bibliotheek en documentatie zijn onder historici allicht minder bekend. Zijn afscheidsbundel beweegt zich echter uitsluitend op dat terrein. Daarbij zijn er nogal wat bijdragen die te zijner tijd bij het schrijven van een geschiedenis van het wetenschappelijk bibliotheekwezen in Nederland onmisbaar zullen blijken. Enkele daarvan zijn typische momentopnamen, waaraan kort naschrift aangeeft dat er sedert de eerste publicatie saillante veranderingen zijn opgetreden. Men zou inmiddels sommige van deze naschriften alweer kunnen aanpassen onder de indruk van de vele wijzigingen die er in de laatste jaren, in het bijzonder in en rond de Koninklijke Bibliotheek zijn opgetreden. Alle bijdragen getuigen echter onveranderd van Willemsens benadering: doordacht, integer, en gegrond op een sterke overtuiging.

In de eerste bijdrage is Willemsen aan het woord over de periode-Reedijk, toen hij een groot deel van de tijd als onderbibliothecaris functioneerde. Dit stuk is niet in de eerste plaats een lofredde op zijn voorganger, maar veeleer een aanzet tot een geschiedenis van de KB vanaf het vertrek van L. Brummel in 1962 tot Reedijks afscheid in 1986. Een historische schets als deze verdient opvulling, maar zij toont op knappe wijze de hoofdlijnen waarlangs de KB zich in de periode-Reedijk heeft bewogen. In de twee volgende bijdragen komen de vraag naar een wettelijk depot en — daarmee nauw samenhangend — het ontstaan van het Nederlands Bibliografisch Centrum (NBC) aan de orde. De problematiek van het wettelijk depot wordt beschreven vanaf het begin van de door de minister van onderwijs en wetenschappen in 1970 ingestelde studiecommissie tot en met een naschrift uit 1991 waaruit blijkt dat er van een wettelijke regeling op dit vlak niets terecht gekomen is. Het NBC kwam er daarentegen wel, in 1983, als resultaat van een buitengewoon ingewikkeld overleg tussen de vele betrokken partijen.

Het begrip nationale bibliotheek — een betiteling waarmee de KB door de minister van